

3

Türkiye'deki Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi

Fatoş Gökşen

**KOÇ ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL**

Türkiye'deki Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi

I. GİRİŞ

Bu rapor, "İslam toplumlarının sürdürülebilir maddi ve insan kaynaklarını geliştirmek amacıyla toplumsal değişimde ve kalkınmada daha geniş halk katılımına yönelik iç insiyatiflerin güçlendirilmesi için yerel sosyal adalet girişimlerini destekleyen filantropik çalışmaların harekete geçme, örgütlenme ve uygulama yollarını inceleyen" kapsamlı bir çalışmanın parçasıdır. (An-Na'im and Halim, 2003, s.1) Bu raporun asıl iletmek istediği ise, Türkiye'deki "filantropik" örgütler olarak vakıfların yerel çerçevesini, özelliklerini ve elde ettikleri sonuçları inceleyen niteliksel çalışmanın bulgularıdır.

II. YÖNTEM

Eldeki çalışma için araştırmacılar tarafından iki farklı yöntem uygulandı. Vakıf yöneticileriyle yapılan derinlemesine görüşmeleri içeren niteliksel yöntem, Ali Çarkoğlu tarafından yapılan niceliksel yöntemin temelini oluşturdu. Çarkoğlu'nun vakıf yöneticileri ve halkla yaptığı anket çalışmasına dayanan araştırması bu yayının ayrı bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu rapor ise, vakıf yöneticileriyle yapılan niteliksel derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguları sunmaktadır.

Öncül niteliksel araştırmanın amacı, araştırmanın temel aldığı nüfusun inanç, algı ve pratikleri hakkındaki anlayış ve bilgiyi arttırmaktır. Bu çalışmadaki niteliksel araştırma, yani derinlemesine görüşmeler, çalışılan kültür hakkında önemli ipuçlarını yakalamaya imkan veren, hem serbest hem de yönlendirilmiş ve denetimli anlatılar sağlar. Derinlemesine görüşmeler, çalışma

için önemli tüm alanların mümkün olduğunca tam doldurulmasını mümkün kılar. Derinlemesine görüşmeler, aktörlerin kendi sosyal çevrelerini, önemli sosyal aktörleri, etki kaynaklarını ve sınırları içerisindeki güç ilişkilerini nasıl algıladıklarını ortaya koyar. Araştırmacılar tarafından önceden düşünülmemiş kategorileri, ilişkileri ve varsayımları tanımlamaya yardım eder.

Derinlemesine görüşmeler, gerek duyulan bilgi çok kapsamlı ya da bireyselleşmiş olduğunda ve bilgisine başvuru kişilerin birbirlerini grup dinamiği içinde etkilememesi (grup tartışmalarında olabileceği gibi) gerektiği zamanlarda, ya da araştırma yapılan coğrafi alanın tüm bu kimseleri bir grup tartışması için ortak bir noktaya getirmeyi imkansız kıldığı durumlarda, bilgiyi göreceli olarak daha hızlı edinmek açısından kullanışlıdır. (örneğin antropolojik gözlemden daha hızlıdır). Ayrıca, derinlemesine görüşmeler yeni değişkenler geliştirmek için de yararlıdır. Sosyal aktörler, algılar ve ilişkiler hakkındaki özel yerel terminoloji hakkında önemli bilgiler verirler.

Ancak burada, derinlemesine görüşmelerin temsiliyet kabiliyetleri açısından sorunlu olduklarını da belirtmek gerekir. Çoğu durumda, deneyimlerini kendi istemleriyle anlatan kimseler, ait oldukları topluluğun tipik olmayan üyeleridirler. Derinlemesine görüşmelerden edinilen veriler, hiç bir şekilde çalışılan nüfusun tamamına genelleştirilemez. Bu problemi aşmanın bir yolu, niteliksel verileri, temsil kabiliyeti daha kuvvetli verileri açıklayıcı ve örnekleyici malzeme olarak kullanmaktır.

Bu çalışmada derinlemesine görüşmeler, belli bir kültürel ve kurumsal bakıştan bir yerel/cemaat filantropisi modeli inşa etmek için bir araç oldu. Görüşmelerin amacı, çalışmadaki aktörlerin bizim ilgilendiğimiz sorun çevresindeki sıkıntı ve sınırları (devlet, sivil toplum, pazar, yardım görenler) nasıl algıladıklarını aydınlatmaktır. Toplumsal değişim için filantropinin yerel modelinin etkin bir tanımı, önceden öngörülmemiş değişkenler geliştirmek, kapsamlı bir soru listesi oluşturmak ve anket sonuçlarının yorumlanmasına yardım etmek üzere çalışma için bir temel oluşturmuştur. Derinlemesine görüşmeler ile, Türkiye’deki vakıfların doğası ve hizmetlerinin genel (geniş) bir resminin çizilmesi amaçlanmıştır. Derinlemesine görüşmeler, vakıfların örgütsel ve mali yapısındaki öznellik ve ortaklıkları, devlet, pazar ve diğer aktörlerle ilişkilerini araştırmıştır. Bu görüşmeler aynı zamanda vakıf yöneticilerinin sivil toplum hakkındaki görüşlerini, sosyal adalet ve filantropi hakkında açıkladıkları misyonlarını ve bu kurgularının arkasında yatan çok da açıklanmayan ajandaları aydınlatacak şekilde tasarlanmıştır.

A. Örneklem

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden elde edilen vakıflar listesinden, iki farklı kriter kullanarak 26 vakıf seçildi. İlk kriter, Türkiye’deki vakıfların coğrafi temsiliyetini sağlamaktı. Altı coğrafi bölgeyi temsilen yedi şehir seçildi. Bu şehirler, sırasıyla Marmara, Ege, Orta Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu’yu temsilen İstanbul, İzmir, Ankara, Konya, Samsun, Adana ve Gaziantep oldu. Sekiz vakıf ile görüştüğümüz İstanbul dışında, her şehirde üçer vakıfla görüştük. Görüldüğü üzere, Doğu Anadolu’dan hiç bir vakıf araştırmaya dahil edilmedi, çünkü hem listede bu bölgeden çok az sayıda vakıf vardı, hem de bu vakıflara dair irtibat bilgisi bulmanın imkansız olduğu görüldü. Şekil 1, çalışmanın örneklemi sunmaktadır:

Kullandığımız ikinci kriter, her bölgedeki vakıfları çalışma alanlarına göre sınıflandırmaktı. Benzer şekilde, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden edindiğimiz listenin sınıflandırma şemasına dayanarak, 26 vakıf belirledik. Tablo 1 vakıfların tip ve işlev alanlarına göre dağılımını vermektedir. Burada, bu işlev ve hizmet alanlarının birbirlerinden

ŞEKİL 1: TÜRKİYE’DEKİ VAKIFLARIN ÖRNEKLEMESİ

kesin çizgilerle ayrılmadığını belirtmek gerek. Ayrı kategorilerde gözükmelerine rağmen, bu vakıfların hizmet ve işlevleri arasında pek çok kesişimler bulunmaktadır.

TABLO 1: GÖRÜŞME YAPILAN VAKIFLARIN ÇALIŞMA ALANLARI*

Çalışma alanı	Örneklemedeki vakıf sayısı
Kültür ve sanat	
Eğitim ve Araştırma	16
Sosyal dayanışma ve Sosyal çalışma	11
Spor	1
Sağlık	5
Din	7
Sosyal Hizmet	10
Azınlık	2

*Vakıfların çalışma alanları çoğul olduğundan, toplam vakıf sayısı, görüşme yapılanların sayısından fazla gözükmektedir.

Devlet tarafından kurulan vakıflar bu çalışmanın bir parçası olarak incelenmemiştir. Bunun nedeni, araştırmamızın şu andaki haliyle amacının özel filantropiyi çalışmak olmasıdır.

Hedef listemizde yüksek bir reddetme oranıyla karşılaştık: ortalama olarak bizimle görüşme yapmayı kabul eden bir vakfa ulaşmak için 7 ila 10 vakfı aramamız gerekti.

B. İşlem

Her vakfa şahsen ulaşıldı ve başkan ya da ikinci en çok bilgi sahibi ve yüksek mevkideki kişiyle görüşme istendi. Projenin amacı ayrıntılarıyla anlatıldı. Araştırmacı, görüşmeleri kendisi yaptı. Bütün görüşmeler, görüşülen kişinin izniyle kaydedildi. Ortalama olarak röportajlar iki saat kadar sürdü. Görüşmeleri yönlendirmek için esnek bir soru listesi kullanıldı. (Ek 1) Görüşme sonrası, görüşmenin yapıldığı ortam ve izlenimler araştırmacı tarafından kaydedildi.

II. ANALİZ

Aşağıda yeni, yani Cumhuriyet döneminde kurulan özel vakıflarla ilgili gözlemler bulunmaktadır. Bu sonuç ya da çıkarımlar, mülhak, azınlık ya da kamu vakıflarına genellenmemelidir. Çalışmanın gizlilik prensiplerine uyarak, görüşülen vakıfların isimleri bu raporda verilmektedir.

Niteliksel verilerin analizi, öznel bir kurum olarak vakıflar açısından Türkiye'deki sosyal adalet filantropisine ışık tutması umulan bir kaç tema ortaya çıkardı. İncelenecek bu temalar aşağıda belirtilmektedir.

A. Vakıfların Örgütsel ve Mali Yapıları

Vakıflarda örgütsel ve idari yapı olarak, büyük ölçüde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) mevzuat gereği oluşan tutarlı ve sabit bir görüntü sergilemektedir. Bir kaç vakfın mütevelli heyeti, çoğunun ise bir Yönetim Kurulu vardır, bazılarında ise tamamıyla ayrı sorumluluk alanları ve oldukça ayrıntılı yönetim şemalarıyla ikisi birlikte bulunmaktadır. Vakıfların çok azında maaşlı ve uzman yöneticilerden oluşmuş profesyonel bir yönetim bulunmaktadır. Vakıfların çoğu gönüllülük esasına göre çalışmaktadır. İlginç bir şekilde, beklentilerimizin aksine, vakfın büyüklüğü ile profesyonel ya da gönüllülük esasına göre yönetimi arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Bazı vakıflar, önemli büyüklüklerine rağmen profesyonel bir yönetime sahip olmayıp ve tamamıyla gönüllü çalışmalarla yönetilmektedirler.

Mütevelli heyetleri ya da Yönetim Kurulları incelendiğinde, üyelerin meslekleri, geçmişleri ya da politik durumları açısından oldukça homojen bir grup oldukları görülmektedir. Hemen tüm yöneticiler üniversite mezunu ve buldukları çevrenin maddi durumu ortalamanın üstünde üyeleridirler.

Hepsinin kendi işi bulunmaktadır (maaşlarını vakıftan alan iki profesyonel yönetici haricindekiler). Örneğin, bir vakfın yöneticisi aynı zamanda oradaki belediyenin de başkanıdır.

Yönetim kurulları çeşitlilik arz eden gruplar değildir. Kurul üyeliğinde çeşitlilik, karar verme sürecine zararlı olarak yorumlanmaktadır. Daha fazla çeşitlilik içeren ve açık bir karar verme yapısının toplum içerisinde daha çok varlık ve meşruiyet sağlayacağı fikrine karşı seslendirilmeyen bir reddediş gözlenmektedir. Ancak, bu konu hakkındaki literatür, farklı bireylerin bir örgütü daha hesapverebilir kıldığını ileri sürer (Goodin, 2003). Örgütlerin hesapverebilir olmasını sağlayan bir kaç farklı mekanizma vardır: hiyerarşik alt üst ilişkileri, pazarın rekabet disiplini ve benzer norm ve değerlere sahip bir grubun işbirliğine dayalı ağlar kurması, denetim yapması ve onay vermesi. Kar-sağlamayan bir örgüte uygulandığında hesap verebilirlik karmaşık bir kavram olabilir. Kanunlara uymak ve mukaveleleri gerçekleştirmek, kar-sağlamayan bir örgütün hesapverebilirliğini tanımlar. Bu hesapverebilirlik tanımı, büyük ölçüde, örneklemimizdeki zayıf denebilecek hesapverebilirlik söylemini tanımlanmaktadır. Gerçek anlamda hesapverebilirlik, kimi ilerici büyük örgütler tarafından yayımlanan raporlarında iddia edilmekteyse de, genelde kabul gören anlayış küçük yüz yüze gruplarla inşa edilen kişisel güven üzerine kurulan hesapverebilirliktir.

Ege bölgesinde oldukça büyük bir vakfın yöneticisi, kuvvetli bir ifadeyle şöyle diyor:

Vakıflar doğaları gereği demokratik olamazlar. Demokratik olmamalıdır. Demokratik bir vakıf istiyorsanız, o, o zaman dernek olur. Vakfı yöneten kişiler öyle sık sık değişmemelidir. Vakıflarda seçim vakfın hedef ve işlevlerine yardım etmez. Vakfın yönetim kurulundaki

insanların uzman insanlar olması gerekir. Seçime tabii olmamalıdır. İnanın bana, öyle demokratik vakıflarda yardım toplayamazsınız, çünkü insanlar sürekli değişen yönetim kurullarına güvenmezler.

Vakıfların mali yapısına gelince, görüşülen 26 vakıftan 19'u, vakıf binası haricinde mülke sahiptir. Hemen tüm vakıflar vakıf binasının sahibidir. Bağışlar ve işyeri sahipliği, emlak gelirleri ve hizmet ya da mal satışlarından sonra en önemli gelir kaynaklarıdır. Hemen hepsinin sınırlandırılmamış üyelik sistemleri vardır, ancak sadece altı tanesi üyelik aidatı toplamaktadır. VGM'nin üyelik aidatı toplama konusundaki yönetmelikleri hakkında bir yanlış bilgilendirme söz konusudur. Vakıf yöneticileri, üyelik aidatlarının yasallığı hakkında kesin konuşmamaktadırlar. (Bak, Ek 2)

Üyeliğe ek olarak, vakıfların büyüklüğüne bakılmaksızın kuruluş aşamasında çoğulluk, Türk vakıf çevrelerinde neredeyse norm hükmündedir. Kuruluş aşamasında önemli bir sermaye biriktirimi gerektiren mali mevzuat, bir vakıf kurabilmek için bir kaç kurucunun bir araya gelmesini gerekli kılmıştır. Bazı vakıflarda, bu durum mali katılıma dayalı bir hiyerarşik yönetim yaratmakla beraber, diğerlerinde "eşit oy" ilkesini etkilememektedir. Katılıma dayalı hiyerarşik yönetim, özellikle göreceli olarak zengin ancak yerel bazlı vakıflarda gözlenmektedir.

Başka bir çarpıcı bulgu, aktif gelişimi ve sermaye birikimi bakımından stratejik planlamanın Türkiye'de ikisi hariç, görüşülen hiçbir vakıfta olmayışıdır. Kısa, orta ve uzun vadeli eylem planlarının yokluğu büyük ölçüde Türkiye'nin enflasyonist ortamı ile açıklanmaktadır. Sermayenin korunması, göreceli olarak sabit bir uygulama çerçevesi ve uzmanlık gerektirmektedir. Türkiye'deki kaygan ekonomik ve hukuki durum, vakıfların gönüllülük temelli (uzmanlık

ve profesyonel idare eksikliği) örgütsel yapısıyla birleştiğinde, çoğu vakıf sermayelerini kaybediyor gözükmektedir. (Vakıfların mali yapısının daha detaylı bir incelemesi için Davut Aydın tarafından yazılan bölüme bakınız).

Son olarak, özellikle dini vakıfların alternatif ve önemli bir mali kaynağı olarak zekat görülmektedir. Bu çalışmada dini vakıflar olarak, söylemleri geleneksel dini ahlaka ve dini değerlerin korunmasına dayalı olan vakıflar anlaşılmaktadır. Bu vakıflar dini, politik, popülist ve refahçı bir aktivizmle iç içe geçmiş bir ideolojiyi yansıtmaktadırlar. Zekat, çeşitli dini vakıfları ve çalışmalarını biçimlemekte ve cemaatleri birbirine bağlayan bir çeşit kültürel bağlayıcılık işlevi gören önemli bir sosyal güç olmaktadır. Ancak, dini vakıfların çoğu yöneticisi için, zekatı, önemli bir gelir kaynağı olarak görmekle beraber, aynı zamanda bir gelir kaynağı olarak sorunlu bulmaktadır. Karadeniz bölgesindeki bir İslami vakıf yöneticisinin ifadesine göre:

Bağışları zekat olarak alıyoruz. Fakat, zekatı mesela inşaat için kullanamazsınız. Bu İslama aykırıdır. O parayı yoksullar için kullanmak zorundasınız. Diğer bağışlara sadaka-i cariyye denir. Bu da bağışınız (paranız) siz öldükten sonra insanlar tarafından kullanılacak demektir. Örneğin, o parayla cami inşa ettirerseniz, sevabı mezarınızda size akmaya devam eder... Bazı kişiler zekat olarak bağış yapıyorlar. Bu başka bağışlardan farklıdır. Sorumluluk taşır. Zekatı istediğiniz gibi kullanamazsınız. Yemek için, eğitim için, kuran kursları için, giyim için kullanabilirsiniz, ama inşaat için kullanamazsınız. Birisinin zekatını kullanmak isterseniz, Müftüden fetva almanız gerekir. Ben Müftü'yü telefonla arayıp, fetvayı telefonla alıyorum. Zekatla bağış olarak uğraşmak zordur.

Vakıfların örgütsel ve mali yapılarına dair gözlemlerimizden çıkan sonuç, çoğulcu ve demokratik yönetim sistemleri ve eski biçimlerin canlanması ile beraber

uluslararası deneyimlerden faydalanarak, Türkiye'deki vakıfların geleneksel yapılarla modern örgüt biçimlerini ve mali idareyi birleştiren yeni modeller yaratmaya çalıştıkları yönündedir. Uluslararası filantropide günümüzdeki söyleme bakıldığında, geleneksel biçimler tarihsel olarak "noblesse oblige davranışı" olarak tanımlanan (Shaw, 2002) ve varolan statükoyu zorlamayan bir filantropi paradigmasına dayanırlar. Onun yerine, bu geleneksel hayırseverlik biçimi eşitsizliklerin ortaya çıkardığı sorunları gidermekle uğraşır. Shaw'ın geleneksel hayırseverlikle ilgili olarak iddia ettiği üzere, hayırsever, genelde uzaktadır ve statü ve prestij aracı olarak hayırsever çalışmalara katılır. Daha yakın zamanlı sosyal adalet ve/ya da sosyal değişim filantropisi gibi hayırseverlik çeşitleri ise toplumsal problemleri çözecek kamusal süreçleri etkilemeye çalışırlar ve eşitsizliklerin nedenleri üzerine yoğunlaşırlar. Bu iki hayırseverlik paradigmasının arasında konumlanan Türkiye'deki bu kuruluşlar, toplumsal değişim (sivil toplum) inşası ve devamı konusundaki kritik rollerini oynayabilmek için bir dizi zor yönetim ve politika seçimleriyle karşı karşıyadırlar.

B. Açıklanan Amaçlar ve Gerçekleşen Uygulamalar

Bu tema altında, vakıfların kuruluşu arkasında yatan gerekçeyi ve bu gerekçenin vakıflar tarafından halihazırda gerçekleştirilen hizmet ve çalışmalara nasıl yansıdığını anlamaya çalıştık. VGM her vakıftan hedeflerini, çalışmalarını ve mali kaynaklarını açıkça gösterir bağlayıcı bir resmi senet istemektedir. VGM yönetmeliklerine göre resmi senedi değiştirmek hukuken ve bürokratik açıdan son derece zor ve zaman alıcıdır. Vakıfların çoğu hedeflerini, sosyal çıkmazları açmak için muhtaç kişilere refah sağlamak olarak sunmaktalarsa da, bu açıklanan amaçları politik, sosyal, ekonomik, dini ve kişisel olarak

da sınıflandırmak mümkün değildir. Çoğu zaman bu alanlar tek başlarına açıklanamayacak kadar iç içe geçmiş olarak karşımıza çıktığından aralarında ayırım yapmak sonuçsuz bir çaba gibi görünmektedir.

Görüşme yaptığımız vakıfların çoğu, vakıf kurma gerekçelerini başka grupların güçlenmesi ya da devlet hizmetlerindeki boşluklar gibi politik değişimlere tepki olarak açıkladılar.

Orta Anadolu'da , kadınların güçlendirilmesi üzerine yoğunlaşan bir vakfın yöneticisi şöyle dedi:

Bu vakıf fikri 1994'te başladı. Biz (sosyal demokratlar) 94 seçimlerinde belediyeyi kaybettik. Biz de kendimize bu nasıl oldu diye sorduk. Nasıl oldu da halkımız bu kadar değişti? Bu nasıl oldu? Ne zaman oldu? Bu insanlara ne oldu? Nasıl oldu da biz gözümüzün önünde cereyan eden değişimleri göremedik? Bu sorularla bir ruh hesaplaşmasına başladık. Bizim hatamızdı, entellektüellerin, doktorların, hukukçuların, akademisyenlerin hatası idi..Şehirlerin etrafında doğudan göçle durmadan artan çemberleri görememiştik. Bu insanların önemini görememiştik, ve yoksulluklarının ve açmazlarının önemini anlayamamıştık. Partimiz için gerçek bir darbeydi.

İlginç bir şekilde, bu vakfın başkanı bir sosyal demokrat partinin başkanının karısıydı. Bir diğer çarpıcı örnek de Ege bölgesinde bir lise vakfı yöneticisinden geldi:

Prencip olarak vakfın amacı ders kitapları dağıtarak, burs vererek ve mezunlarımıza destek vererek lisemizdeki eğitime yardımcı olmaktı. Ama 1995'te okul yönetimi İslamcı bir gruba geçti. Okulun bahçesine bir cami yapıldı, öğrencilere nasıl ölü yıkanır gibi dersler öğretilmeye başlandı, tarikat evlerine okul gezileri düzenlemeye başladılar. Bunlara karşı vakıf olarak mezunlarımızı harekete geçirip bu yönetimi değiştirmek için bütün bağlantılarını kullanmalarını istedik. Çok kanlı bir savaş oldu. Yönetimi ve okul müdürünü atmayı başardık.

*Kütüphaneyi bütün tarikatçı kitaplardan temizledik. Kökten dincilik üzerine alınmış binlerce kitabı attık. Kütüphaneyi baştan düzenledik. Okulun kütüphanesini şimdi vakıf yönetiyor. Başında maaşını bizim ödediğimiz biri var. Bütün dergileri kitapları biz seçiyoruz. Artık hükümet yeni müdür atayacağı zaman bize soruyor. İl Milli Eğitim Müdürünü atarken bile bizim fikrimizi alıyor. Geçenlerde yeni bir İl Milli Eğitim Müdürü atandı. Yarın vakıf olarak kendisine tebriğe gideceğiz. **(Bu hedef ve çalışmaların hiçbiri bu vakfın senedinde belirtilmemiştir)***

Görüştüğümüz İslami vakıfların çoğu, destekledikleri amaçları belirtmediler. Söylemleri, insancıl yardım, insan hakları, kadın hakları, zor durumdaki gençler için eğitim fırsatları gibi evrensel olarak kabul edilebilir gözüken ilkelerin dinin ve ahlak geleneklerinin yerini aldığı şekildeydi. Ancak, tüm bunlar analiz edildiğinde, ideolojik varsayımlarla oldukça yüklü oldukları ortaya çıkmaktaydı. Popüler desteklerini dini, politik ve refahçı bir aktivizm karışımından alıyor gözüküyorlardı. İslami vakıflar, devletin yetersiz ya da sunmakta isteksiz olduğu kimi durumlarda etkin refah ve yardım hizmetleri verebiliyorlar. İslami hayırseverlik literatüründe bu tür İslami toplum çalışmalarının çoğu kez laik benzerlerinden daha başarılı olduğu sıkça dile getirilmekte. (Bayat, 2002)

Bir İslami vakfın yöneticisi diyor ki:

*Senedimizde amacımız "gençleri korumak onlara ilmi eğilim sağlamak ve ahlaki değerler aşlamak olarak belirtiliyor. Bu gençlere eğitim bursları veriyoruz. Üniversite sınavlarına hazırlama kurslarına gönderiyoruz. Beraber çalışabilmeleri için onlara ev kirliyoruz. Moral veriyoruz. Bunun dışında hayırseverlik duygularımızın arttığı ramazan aylarında ihtiyacı olanlara yiyecek yardımı yapıyoruz. **Peki siz bu gençleri daha sonra takip edebiliyor musunuz? Mesela üniversiteye girdikten sonra ne yaptıklarını izliyor***

musunuz? .. Tabi ki. Düzenli olarak gittikleri şehirlerde ziyaret ediyoruz, ne yapıyorlar, nasıl yaşıyorlar kontrol ediyoruz. Size doğruyu söylemek gerekirse bu gençlerin %50 sini kaybediyoruz. Bizim ahlaki değerlerimizden kopuyorlar, uzaklaşıyorlar.

İslami vakıf olarak nitelendirebileceğimiz başka bir vakfın yöneticisi iddia ediyor ki:

Hayır işini herkes mutlaka kişisel bir nedenle yapar. Asıl amaç sevap içindir. Bir arkadaşımız var mesela, vakfımıza 2 milyar verdi caminin kubbesini tamir ettirmek için. Ayrıca zekat olarak da 4 milyar verdi. "Alın bu parayı fakir fukara için kullanın" dedi. İslamdaki sistem kusursuz. Eğer bu sistemi doğru dürüst kullanabilirsek bütün fakirlik sorununu çözebiliriz. Biri zekat verdiği zaman bunu Allahın gözünde temize çıkmak için yapar. Yani bu çok kişiseldir. Ama sonuç olarak bundan fakir de faydalanır, fakir de ekmek yer. Yani zekat veren hem Allah'dan bir mükafat bekler hem de başkası için bir şey yapmanın tatminini hisseder.

Türkiye'deki en büyük özel vakıflardan birinin başkanı kuvvetli bir şekilde vurguluyor ki:

Çoğu vakıf kişisel amaçlar için kuruluyor veya kullanılıyor. Bu süreçleri politikaya atılmak, işte efendim bir yerlere gelmek için veya medyatik olmak için kullananlarda var, hatta öbür dünyada rahat etmek için vakıf işi yapanlar var.

Yukarıdaki alıntılardan görüleceği üzere, politik, sosyal, dini ve kişisel ajandalar arasındaki ayrım çoğu kez ortadan kaybolmaktadır.

Vakıf kurma gerekçesine işaret eden bir diğer bulgu, sivil toplum kurumlarının çevreleyen kaygan yasal çerçevedir. Bu açıdan derneklerle karşılaştırıldığında, vakıflar hukuki çevrenin öngörülemezliğine karşı daha dayanıklı ve sağlam olarak görülmektedir. Mali kaynak ve garanti gerektirmediğinden kurulmaları daha kolay olan dernekler, kaygan siyasi çevrede daha kolay

dağıtılabilmektedirler. Görüşülen kimi kişiler, yalnızca bu sorun yüzünden vakıf olmayı seçtiklerini belirttiler.

İnsan hakları alanında çalışan bir vakfın yöneticisi konuyu şöyle ortaya koyuyor:

Sağladığımız bütün hizmetleri bir dernek olarak da sağlayabiliriz. Fakat, dernekler çok kolay kapatılabilir. Vakıflarda o prosedür çok uzun sürüyor. Mesela derneğe bir polis geliyor, rafta bir dergi veya kitap görüyor, derneğin amaçlarıyla ilgili olmayan. Derneği hemen sorgusuz sualsiz kapatabilir. Ama vakıfsanız bunu yapamaz.

Orta Anadolu'da bir vakfın yöneticisi, vakıf olma gerekçelerini devlet tarafından daha ciddiye alınmak olarak açıkladı. Vakıfların, devletin gözünde derneklerden daha güçlü bir varlığı ve meşruiyeti olduğunu düşünüyordu. Dedi ki:

Türkiye'de 2000 yakın avcılık derneği var. Ama bunlar kahvehane gibi, insanlar toplanıp sohbet edip okey oynuyorlar. Ciddi hiçbir amaçları yok. Bir sorun olduğunda doğal olarak devlet bunları ciddiye almıyor. Ciddiye alınmak ve devlet tarafından sözümlüğün dinlenmesi için vakıf olduk. Devletin önünde bir varlığımız olabilsin diye.

Görüşmelerimiz, vakıfların senetlerinde açıklanan resmi hedeflerinin sistemik değişimi vurgulayan ve sorunların kökteki sebeplerine inmeye çalışan filantropi felsefesiyle daha aynı çizgide olduğunu ortaya çıkardı. Ancak, vakıfların gerçekteki çalışma ve hizmetleri incelendiğinde, çoğunun kısa dönemli ve yardım amaçlı olduğu, gündelik sorunlara pratik çözümler getirmeye yöneldiği ve bazı durumlarda politik çıkar gözettiği görüldü. Beklentilerimizin aksine, vakıf senetlerinin bağlayıcılığı çok düşüktü; vakıflar ya senetleri birebir izlemiyorlar, ya da senetlerinde belirtilmeyen yeni hizmet ve hedefleri kendi başlarına eklemişlerdi. Yöneticilerin çoğu senetlerin hukuki bağlayıcılığı hakkında pek bilgi sahibi değildi.

C. İlişkiler

i. Devlet

Sosyal adalet, sıklıkla, “yeniden paylaşım” ve sosyal tabakalaşma mekanizmalarının yeniden yapılandırılmasını gerektirir. Çoğu durumda, önemli kurumsal değişikliklerin hukuki otorite gerektirmesi nedeniyle bu hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak yetkinliğe sahip olan tek güç devlettir. Ancak devlet, çoğu kez sosyal adalet için sadece çözüm değil, sorunun kendisidir. Dolayısıyla, sosyal adalete katkıda bulunmaya çalışan başka bir kuruluş kendini devletle karşı karşıya bulabilir. Bu açıdan, sivil kuruluşların devletin katkısı ve/veya devletle karşı karşıya gelmeleri olmaksızın sosyal adalet için çalışmaları oldukça zordur. Sosyal adaletin sağlanması, marjinalleşmiş gruplar ve ayrıcalıklı kişi ve kurumlar arasındaki güç ilişkilerinde değişim gerektirir. Türkiye’deki sosyal değişim filantropisinin yandaşçılık, din ve ideolojik ayrımlar gibi geleneksel güç ilişkileri yanında güçlü devlet geleneği ile de yarışması gerekmektedir.

Devletle ilişkiler Türkiye’deki sosyal adalet filantropisinin en karmaşık konularından biri olarak gözükmektedir. Özerklik ve patronaj ilişkilerini de içeren konumlandırma, vakıfların devletle olan ilişkilerinde tam olarak yerlerini belirleyemedikleri iki ana konuydu. Vakıflar incelendiğinde bu belirsiz ilişkinin vakıfların devletten tamamıyla özerk olması inancından, devletle oldukça içli dışlı çıkar ilişkisi içinde olmaya kadar değiştiğini görüldü. Ancak devletle ilişkinin ana eksenini ve yatınlığı, patronaj konumlanmalar ve müzakerelerde yatmaktadır. Kimi vakıflar devlet tarafından sağlanan mali ve diğer kaynaklara kolayca ulaşabilirken, diğer vakıflar tamamıyla görmezden gelindiklerini ve devlet kaynaklarına ulaşamadıklarını iddia etmekteydiler. Ancak, görüşülen vakıfların çok azı

tamamıyla ve mutlaka devletten bağımsız olmaları gerektiğine inanmaktaydılar.

Bu vakıflardan insan hakları ve işkence mağdurlarının rehabilitasyonu alanında çalışan biri şöyle diyordu:

İşkence mağdurlarının tedavisi, insanların haklarının Avrupa İnsan Hakları mahkemesinde savunulması gibi alanlarda çalıştığımız için, devletle ilişki içerisinde olacak bir konumda değiliz. İronik bir şekilde, uğraştığımız konular yüzünden devletle beraber çalışıyoruz. Ama devletten herhangi bir mali katkı filan kabul etmeyiz, edemeyiz. Bu bizim güvenilirliğimizi ve yardım alan insanların bize olan güvenini tehlikeye atmak olur.

Ancak, diğer uçtan örnekler görmek de mümkündü. Bir dayanışma vakfının yöneticisinin şu sözleri durumu gayet açık ortaya koyuyordu:

Vakfımız Irak’taki Türkmen halkına insani yardım gönderiyor. Gıda yardımı elbise giyecek. Sağlık yardımı, okulların ihtiyaçları. 1998’de devlet bize 250.000 \$ verdi. 1999’da 200.000\$ verdiler. Bu parayı Kerkük, Musul ve Erbil’deki Türkmen halkına insani yardım yapmak için kullandık... Oraya yardım sağlarken Barzani ile sorunlar yasadık. Dağıtımı kontrol etmek konusunda baskı yaptılar. Devletten özel izin alarak bir Amerikan Askeri Kargo uçağını yardım ulaştırmak için kullandık (Kerkük Havaalanına). Türk Dışişleri bakanlığı hava sahasını birkaç saatliğine açtı. 15 ton insani yardım taşıdık.

Devletle çok yakın ve organik ilişkilerin bir diğer örneği Güneydoğu Anadolu’daki bir vakıftan geldi. Bu görüşme, vakfın aralarında belediye başkanının da bulunduğu yönetim kurulu üyeleriyle Şehir Konağında belediye başkanının makamında gerçekleşti:

Vakfımızın kurucuları arasında belediye başkanı da bulunmaktadır. Belediye binalarından birini kullanmamıza izin veriyor. Kira ödemiyoruz. Gene belediye bizden elektrik, yakacak, su gibi kamu

hizmetlerinin bedelini istemiyor...Vakıf için bir bina aldık. Belediye ödemelerde ve taksitlerde bize çok yardım etti...Fakat tabii ki bir dahaki seçimlerde belediye el değiştirirse ne olur bilemeyiz. Bunların hiçbirisi aynı kalmaz.

Kadınların güçlendirilmesi alanında çalışan başka bir vakıf yöneticisi (Kocası bir siyasi partinin genel başkanı olan), “devletten özerk olmanın vakıfların kutsal ilkesi olduğuna” inanıyordu ve arkasından şöyle ekledi:

Bu vakfı kurmak için meclisteki bizim partiden olan milletvekillerinin eşlerini bir araya getirdim.Eğitim Genel Müdürlüğü ile olan iyi ilişkilerimiz sayesinde vakıftaki öğretmenlerimizi Halk Eğitim Merkezlerinden alabiliyoruz. İlişkilerimiz sayesinde Atatürk Kültür Merkezinin bahçesinde bir yer alabildik, orada kadınlarımızın çalıştığı bir kafe açtık. ... Simdi de benim Devlet Tiyatroları ile olan ilişkim sayesinde Devlet Tiyatroları sahnelerinden birinde kadınlarımız “Bozkır Güzellemesini” oynuyorlar.Her yıl tanıdıklar sayesinde Devlet Konukevinde Cumhuriyet Balosu düzenliyoruz. Bütün bunlar bağış toplayabilmek için.

Bir kaç görüşmede ortaya çıkan bir diğer konu devlet yönetmelikleri ve “baskı”nın seçici uygulanıyor olmasıydı. Çoğu vakıf VGM denetimlerini formalite, hatta kimi durumlarda gereksiz olarak görürken, bazı vakıflar bu denetimleri devlet baskısı ya da tehdidi olarak yorumluyorlardı. Bir İslami vakıf yöneticisinin iddiası şöyleydi:

Vakıf faaliyetlerinin üzerinde devletin çok fazla baskısı var. Mesela biz çocuklarımıza dini eğitim vermek istiyoruz, onlara ahlaki değerleri falan öğretmek istiyoruz. Bunun için Belediyeden bir kurs yeri istedik ve ders programımızı gönderdik. Ama izin vermediler. O zaman öğretmenlerin Müftülüğten bile gelebileceğini söyledik. Ama cevap yine hayır oldu. Şimdi bazı arkadaşların evinde gayri resmi toplantılar yapıyoruz. Geçen yıl polis bir arkadaşımızı götürdü. Üç hafta haber alamadık.

Devlet vakıflarla çalışmaya korkuyor. Yetersizlikleri ve cahilliklerinin ortaya çıkacağından kaygılanıyorlar. Sivil toplumun daha iyi iş yaptığıının ortaya çıkacağından korkuyorlar. Bu yüzden Türkiye’de devlet sivil toplum örgütlerini sevmiyor....Mesela ben şunun normal devlet prosedürü olup olmadığını bilmiyorum. Her teftişte bize beş kişi geliyor. Biri VGM’den, biri ordudan, biri valilikten, biri Diyanet İşlerinden, biri de polisten. Bazen bizim vakfa gizli polis gönderdiklerine de inanıyoruz.

Devletle ilişkilerin bir parçası olarak, VGM ile olan problemler ve vakıf vergi yönetmeliği hakkındaki sıkıntı ve bilgi eksikliği hemen her görüşmede dile getirildi. Özerklik ve patronaj ilişkilerden ayrı olarak, bunlar vakıfların hedeflerini gerçekleştirmeleri önünde önemli engeller olarak görülmekteydi. Çoğu durumda vergi, devletin vakıflar üzerinde baskı kurma yollarından biri olarak algılanıyordu. Bir vakıf yöneticisinin ifadesine göre:

Vergi hayır işi yapan kimseye ceza gibi bir şey. “Niye bunu yapıyorsun?” demek. Bu yıl 2 milyardan fazla vergi ödedik. Bu parayı neden fakirler için kullanmayalım? Bu vergi fakirlere yardım ettiğimiz için bize verilen bir ceza.

Diğer yandan, daha kurumsallaşmış ve mali açıdan daha güvende olan, devletten vergi muafiyeti statüsü de kazanmış olan vakıfların iddiası ise şöyleydi:

Eğer bir vakıf %5’lik teftiş vergisinden şikayet ediyorsa o vakıf değil, vakıfçıktır. Vakıf olmak demek arkasında ciddi bir sermaye birikimi olması demektir.

Vakıflar ve devlet arasındaki ilişkilerle ilgili bir diğer önemli gözlem, vakıfların politika üretme süreçlerinde yer alan sivil toplum kuruluşları olarak rolünün yeterince anlaşılmamış olmasıdır. İdeal olarak, sivil toplum kuruluşları kamu politikalarında değişimi amaçlarlar. Sosyal değişim, kamu politikalarını

etkileyip, biçimlendirerek gerçekleştirilir. Daha genel düzeyde, güç ilişkilerini değiştirmek, sosyal adalet ve değişim sürecinin merkezindedir. Bu değişimin özü, kamu politikaları üzerine söz sahibi olmayı hedefleyen aktif katılımcı vatandaşların oluşturduğu sivil toplumda yatar. Türkiye’de politika üretme sürecine katkıda bulunmak için kurumsal bir aracın olmaması, sivil toplumun devletle olan ilişkilerindeki zayıf konumuna ilişkin kritik bir konudur. Bu aynı zamanda Türkiye’deki filantropinin kültür ve tarihinin hayırseverlik paradigmasında yatmasıyla da ilişkilidir. Pek çok araştırmacıya göre, hayırseverlik modeli, varolan güç ilişkilerini pekiştirmekte ve yardımlar, statükoyu tehdit etmeyen nedenlere yoğunlaşmaktadır (Shaw, 2003). Hayırsever paradigma, kurumsal değişikliği hedeflemez. O açıdan, vakıfların çalışmaları göz önüne alındığında (çoğu kez yardım temelli, kısa dönemli), politika üretimine ve karar verme sürecine katılım önemli olarak görülmemektedir.

Bir sorun olarak görüldüğü ölçüde, bu durum devletin politika yapma süreçlerine sivil toplum örgütlerini katmak ve onlarla beraber çalışmak istememesi olarak yorumlanmaktadır. İmam Hatip lisesi öğrencileri ve mezunlarının hakları için çalışan bir vakfın yöneticisinin ifadesiyle;

Amacımız dini müfredata ve İmam Hatip Liseleriyle ilgili yasal sisteme değişiklikler getirmek. ve hükümete sürekli öneriler götürüyoruz. Şimdiye kadar hiç kimse önerilerimizi dikkatlice incelememi, sadece teşekkür ediyorlar...Hükümette sorumlu bir ofise ulaşmakta zorlanıyoruz. Sezer Beyle (Cumhurbaşkanı) İmam Hatip mezunlarının haklarını tartışmak üzere bir randevu ayarlamak istedik, kibarca ülkede yargı sistemi var, mahkemeye gidip haklarınızı orda savunun dedi. Biz onun avukat gibi davranmasını istememiştik

ii. Yardım Alanlar/Faydalananlar

Önceden belirtildiği gibi, görüşülen vakıfların çoğu, toplum merkezi ya da ufak yardımlar dağıtan örgütler olarak çalışan, yerel cemaat odaklı vakıflardır. Bu açıdan, vakıfların çok azı yardım alanların hayatında güçlendirici bir rol oynayabilmektedir. Çok azı daha sürdürülebilir çözümler için kapasite yaratmanın önemini vurgulamaktadır. Burada da, sosyal adalet filantropisi ve geleneksel hayırseverlik arasındaki ayrımı görebiliyoruz. Sosyal adalet filantropisinin söylemi, Shaw (2002)’ye göre kendi kaderini belirleme ve topluluğun kendi kendine yetebilmesi merkezli güçlendirmeyi, katılımı ve kaynaklar üzerinde kontrolü içerir. Örneğimizdeki vakıfların sadece bir kaç tanesi “gıda yardımı yerine kapasite geliştirme ihtiyacı”nı kabul etmekteydi.

Kadınların güçlendirilmesi ve kendi kaderlerini belirlemesi üzerine çalışan bir vakfın yöneticisi şöyle diyordu:

Vakıf olarak fakir bir çevrede çalıştığımız zaman, insanlar sizden sadece ekme bekliyor, yemek bekliyor, para istiyor, kömür istiyor, hadi beni hastaneye götür, hadi benim ilacımı getir diyor. Çok somut şeyler ama çok geçici bir durum. Çözüm değil katiyen değil. Biz tam tersini yapıyoruz. İnatla doğru da yaptığımızı inanıyorum. Biz sadece eğitim veriyoruz. Yani nasıl eğitim veriyoruz? İşte yörede gördüğünüz insanlarla iletişim kuruyoruz. Sosyologlar aracılığı ile oradaki eve kapanmış özellikle koca ve de toplum baskısı altındaki o gelenek ama yozlaşmış bir gelenek. Gerçek geleneklerimiz değil. O baskılar altındaki olan kadınları evden çıkarıp vakfa alıyoruz, buraya. Aklinize gelebilecek her türlü eğitim ama okuma yazma artık çok klasikleşti. Onu artık saymak bile istemiyorum. Dikiş, nakış, boya, bilgisayar sonra insan hakları projeleri, çocuk hakları projeleri, kadın hakları projeleri... Vakfımız 7 gün 24 saat açık. İnsanlarla bağlantı olmak gerekiyor.

İslami bir vakfın yöneticisi ise tamamen aksi bir görüş açısı sunuyordu:

Vakfımızdan yardım alanların bu yardımla daha sonra ne yaptığı bizi ilgilendirmiyor. Bu İslama aykırı bir şey. İslam'da hayırseverlik gizlilik gerektirir. Onlar seni bilmeyecek, sen onları bilmeyeceksin.

Konuştuğumuz vakıfların hemen hepsi, “uzman-yönetiminde” idi ve yardım alanlar ya çok az ya da hiç temsil edilmemekteydi. İhtiyaçlar, projeler, sorunlar vakıf tarafından tanımlanıyordu. Genelde vakıfların yardım alanlardan değer yaratmak ya da liderlik rolü olarak fazla bir beklentisi olmadığını gözlemledik.

iii. Üçüncü Sektördeki Diğer Kuruluşlar

Sivil toplumun, sorunlara anlamlı değişim ve kalıcı çözümler üretmesi beklenirken, bu, Türkiye'deki gibi parçalanmış ve birbirinden kopuk bir sivil toplum yapısı içerisinde epey zor bir hedeftir. Bu açıdan, farklı sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği, iletişim ve karşılıklı etkileşim içeren ilişki bağları önemli hale gelir. İlişki bağları sivil toplum örgütlerinin önemli bir sorumluluğunu oluşturur. Sorunların iyi tanınmadığı durumlarda, örgütler arasında köprü kurmak daha da önemli hale gelir, çünkü bu köprüler ortak anlayışların ve çözümlerin yaratılmasını kuvvetlendirir ve farklı grupların bu çözümleri birlikte uygulamaya koymalarını sağlayabilir. İlişki ağlarının kurulması, sosyal adalet filantropisi pratiğinin anahtarıdır.(Shaw, 2002). Ortaklık, etkiyi arttırır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde vakıflar, devlet, hükümet, topluluklar, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumları içerebilen karmaşık bir çevrede çalışmaktadır. Bağ oluşturuvcu sektörler arası ortaklıkları güçlendirmek ve farklı paydaşlar arasında köprüler sürdürülebilir değişimin yanısıra, şeffaflığı sağlamak açısından

da vazgeçilmezdir. Örneklemimizdeki vakıflar incelendiğinde, belli bir konu ya da ortak bir sorun etrafında çok az sektörler arası işbirliği ya da ortaklık görebildik. Hatta aynı cemaatte benzer konular üzerine çalışan vakıflar bile, işbirliği, ortaklık ya da sınırlı kaynakları birleştirmenin yararlarını göremiyorlardı.

Orta Anadolu'daki bir vakıf yöneticisi şöyle şikayet ediyordu:

İslami olsun olmasın diğer vakıflarla bir araya geliyoruz. Yemekler yiyoruz. Hepsiyle gayet iyi anlaşılıyor. Ama nedense birlikte çalışmıyoruz. Kaynaklarımızı bir araya getiremiyoruz.

Ek olarak, üçüncü sektörün diğer üyelerinin çalışma ve hizmetleri hakkında bir yayma ve iletişim sorunu var gibi gözükmektedir. TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) ve TGTV (Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı) gibi kuruluşlar hakkında çok sınırlı bir farkındalık gözlemledik.

iv. Uluslararası İlişkiler

Vakıflar yasasındaki sınırlamalar dolayısıyla, parasal katkı ve ortaklık olarak son derece sınırlı uluslararası değişim görünmektedir. Bu durum, çoğu vakıf için, Türkiye'de yürütülecek çok iyi tasarlanmış projeler için uluslararası örgütlerin ortaklık teklifleriyle yaklaşıldıklarında sorun teşkil etmektedir. Bu sınırlamalar fon toplama ve alternatif mali kaynaklar yaratmak açısından sıkıntı yaratmaktadır. En sık bahsedilen sorun, yurtdışından bağış toplanması dair gibi gözükmektedir. Ancak yine, devletle organik bağ içindeki bazı vakıflar bu sorunların üstesinden gelebilmektedir.

Bir vakıf yöneticisi uluslararası bağlarını gayet açık bir şekilde ifade etmektedir:

Savaşın başından beri 7- 8 milyon dolarlık yardım götürdük Irak'a. Bunların hiç biri bizim paramızla değil hepsi yabancı bağışlarla. Biz [Amerikan ve Alman

vakıflardan] bağışlar alıyoruz. Bunlar daha ziyade bize ilaç gıda ve yiyecek temin ediyorlar. Biz de bunları alıp oradaki hastanelere veriyoruz onlarda alıp dağıtıyorlar. [Alman vakfı] bize su arıtma cihazları veriyor orda kurmak için. Şu anda üç tane hastanenin tıbbi cihazlarını, cihaz dediğimiz laboratuvar malzemelerini karşılıyorlar. [Amerikan vakfı] ise, Amerika'daki toplu olarak bağış yapan kuruluşların verdiklerini, toplayıp bize veriyor. Bizim devletten bu işler için özel iznimiz var.

...Biz Kerkük'te bir eğitim merkezi kurmak istiyoruz. Onun için bina tahsisi yapıldı bize. Daha doğrusu oradaki eski askeri hükümet binalarından birisini aldık Amerikalılara başvurduk, onlar tahsis ettiler. ABD'de uygun gördü. Şimdi bir hastane kuracağız orda. Yani bir dispanser, bir de bir eğitim merkezi. Bunun için bir proje hazırladık ve [Alman vakfı], muhtemelen giderlerimizi karşılayacak partnerimiz olarak.

Diğer yandan, mali kaynaklara çok ihtiyaç duyan bir başka vakfın ifadesi ise şöyle:

Vakıf olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde çok iyi biliniyoruz. Bizden avukat istiyorlar. Avrupa'daki meslektaşlarımızın yardımı ile İstanbul'da [Enstitüsünü] kurduk. Avrupalı sivil toplum örgütlerinden yüklü bağış teklifleri alıyoruz ama yasal kısıtlamalar yüzünden bunları kabul edemiyoruz.

D. Sivil Toplum, Filantropi ve Sosyal Adalet Algıları

Canlı demokratik sistemlerin ortaya çıkışı büyük ölçüde sivil toplumun gücüne ve bağımsızlığına bağlıdır. Sivil Toplum Kuruluşları homojen bir kategori oluşturmamakla beraber, bu ismin bu günkü kullanılış sıklığı, daha geniş ve pek de iyi tanımlanmadan sivil toplum—kısaca devlet ve pazar dışında toplumdaki diğer tüm kurumlar—diye adlandırılan alanın parçası olan kar-sağlamayan sektörün önemine gösterilen artan dikkati yansıtmaktadır.

Sivil toplum tanımının belirsizliği, görüşülen vakıfların sivil toplum algılarına da gayet açık bir şekilde yansımaktadır. Sivil toplum çoğu kez yardımla ve bir ölçüde de sosyal hizmet sağlanmasıyla özdeşleştirilmektedir. İlginç bir şekilde, kimi vakıflar için (birden fazla) vakıflar sivil toplumun bir unsuru değildir. Bazı vakıflar için sivil toplum yasa dışı pratiklerle eş anlamlıdır. Burada, kavramın Türkçe'de sivil toplum kuruluşları olarak çevrilmesinden doğan bir karışıklık var gibi gözükmektedir. "Örgüt", Türk siyasi tarihinde hep olumsuz anlam yüklenmiş bir sözcük olmuştur. Bazıları için, sivil toplum ulusal birliği tehdit etmek demek bile olabilmektedir:

İslami bir vakfın yöneticisi bu karmaşayı şöyle dile getiriyor:

İnsanlar, sivil toplum kuruluşlarına güvenmiyorlar. Aslında devlete güvenmiyorlar. Mesela, bize biri üye olmuş, hemen bir çevreye dükkan komşularına veya onu tanıyanlara bu kırk soru sorulup duruyor: bu vakfa üye olmuş, hesabı ne, kitabı ne bilmem ne? Adam gelmiş beni sil diyor, niye sileceğiz? Sil beni diyor, tamam ben diyor zekat var onu vereceğim sana diyor, aidat ödeyeceğim ama diyor beni sil... Adam devletten korkuyor. Eğer vakıf yada diğer sivil toplum kuruluşları terörist organizasyonlarsa diye...

Sivil toplum, devlet tarafından olmasa bile vakıf üyeleri tarafından ideolojik bir yarış alanı olarak görülmektedir. Devlete bir başkaldırı olarak algılanmaktadır. Aşağıdaki alıntılar, iki büyük kentten göreceli olarak büyük iki vakfın yöneticilerinin görüşlerini yansıtıyor:

Vakıf işi hala yasadışı bir eylem gibi görülüyor. Benim annem uzun bir süre ben vakıf çalışmalarına katılıyorum diye bana karşı durdu. Diyordu ki senin gibi birisi nasıl öyle arkadaşlar edinir. Niçin arkadaşının biri Arap biri Kürt gibi. Neticede annem olmasına rağmen öyle düşünüyor ve vakıf organizasyonları ile ilgili pek bir fikri yok.

Vakfın sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirmiyorum. Yani şimdi size sivil toplum kuruluşu olduğumu nitelendirdiğim anda toplum önünde bir yanlılık olduğunu nitelendiririm. Galatasaray Lisesi önünde eylem yaparım. Bir vakfın eylem yapmak gibi bir özelliği yok. Çünkü o vakıf eylem yaptığı an vakıf mı kalır? Bir vakıf devlet kanunlarının hiç birine karşı çıkamaz. Bir vakıf devletin kabul etmediği hiç bir şeyi, kanunlara ters gelen bir şeyi yapma lüksüne sahip değil.

Görüşülen vakıfların çok azı sivil toplumu toplumsal değişim ve kalıcı çözümler yaratma aracı olarak görmektedir. Bu yine daha önce de gözlemlenen bir yanlış hayırseverlik anlayışına işaret etmektedir. Bu karmaşanın “sosyal adalet” kelimesinin belirsizliğinden kaynaklandığını düşünmek yanlış olur. Filantropi, hayırsever kuruluşlar ile sosyal adalet amaçlarının arasında durmaktadır.

Karadeniz’de İslami bir vakfın yöneticisi bu ikilemin mükemmel bir örneğini veriyor:

Kuran’da ayet-i kerime var. Üç kişinin defteri açık kalacak. Öldükten sonra her şey bitiyor. Ne yaptıysanız dünyada inancınıza göre Müslüman olanlar için defter kapanıyor. Ama üç kişinin defteri açık kalıyor. Bir, İlim öğreten öğretmen ama güzelini, hayırlı evlat yetiştiren baba, bir de kalıcı bir hayır yapan. Nedir? Ben bir yere su getirdim. Yanıyor adamlar. Köprü yaptım, okul yaptım, bir kuran kursu yaptım, cami yaptım, bir mescit yaptım gibi kalıcı hayırlar. Çalıştığım müddetçe...

Hayırseverlik ve filantropi arasındaki yapay ayırım kamu politikası yapanlar ve sivil toplum liderleri tarafından yapılan tartışmalarda kolayca yakalanabilmektedir. Çoğu filantropik kuruluş, “yardım değil, değişim” i misyon ve stratejileri olarak benimsemişlerdir. Bu ruhla, çoğu filantropik kuruluş, yardım türü çalışmaları statükocu ve kısa dönemli oldukları için yetersiz bulmaktadır. Hayırseverlikle ilgili

ana sorun, sosyal adaletsizliğin ve yoksulluğun neden ve köklerini değil, etkilerini hedeflemesidir. Hayırseverliğin, geleneksel ve tutucu bir filantropi anlayışı olduğu ve şu andaki hayırsever örgütlerin işlevsel temel sorunun bu yapı olduğuna inanılmaktadır (Drier 2002). Önceden tartışıldığı gibi bu yapay ayırım, büyük ölçüde, sosyal adaletin “evrensel” ve kapsayıcı tanımı yüzündendir.

E. Sonuçlar: Sosyal Sermaye, Toplumsal Değişim ve Sosyal Adalet Üretmek

Bu araştırmanın odağı, Türkiye’deki sosyal adalet filantropisinin potansiyelini incelemektir. Sosyal adalet, şu anlamda soyut ve evrenseldir: belli bir hayat tarzında değil, akılcılık ve ihtiyaçta temellenir. Bu evrenselcilik çoğu kez haklar olarak kavramsallaştırılır. Sosyal adalet, her insanın temel bir minimuma hakkı olacak ve yoksulluğun ortadan kalkmasıyla belli bir eşitlik ortaya çıkacak şekilde bir toplumun zenginliğinin yeniden paylaşılmasının devletin ya da başka bir kurumun görevi olduğuna inanmaktadır (Minoque, 1998). Sosyal adaletin önermeleri, gündelik sorunları çözmeye yönelik politikalar olarak ortaya koyulmadıkları anlamda, evrenseldir. Sosyal adalet, tüm insanlık için istemler olarak kalır. Dolayısıyla biz, sosyal adaletin bir anlamıyla tüm insanlığa uyarlanan bir soyut evrensel, diğer anlamıyla da özellikle sınırlı ve sınırlayıcı, dar bir doktrin olması gibi bir açmazla başlıyoruz. Bu noktada bu açmaz tartışmamızı nasıl yönlendirecek sorusu ile karşılaşlıyoruz.

Verilerimiz bazı büyük hedefli projeler yerine daha somut sonuçlarda bir alternatif aramayı öneriyor. Büyük hedefli projeler sosyal değişimi tanımlamaktadır. Sosyal değişim, kamu politikalarını etkileyip biçimlendirdiği ölçüde başarılıdır. Hukukta, kamu politikalarında, toplumsal tavır ve davranışlarda değişimler oluşturmaktır.

Böylesi bir hareket, sosyal hizmet sağlanmasından ziyade kampanyalarda yoğunlaşır. Siyasi çalışma sık sık vatandaş katılımını sağlama üzerine odaklanır. Ancak, gözlemlerimize bu konular üzerine fazla çıkarım yapmamıza izin vermemektedir, çünkü Türkiye’de vakıfların gözünden sivil toplum çevresi, kampanyayı vurgulayan bir toplumsal değişim projesinde yer almak konusunda büyük ölçüde yetersizdir.

Bu kendine özgü vakıf resmi ve bu resmin sonuçlarını yorumlamaya yardımcı olabilecek bir kavram sosyal sermaye, yani aktörlerin sosyal ağlar ve başka sosyal yapılar içerisinde yer alarak yarar elde edebilme yetisidir (Portes, 1998). Verilerimiz, toplumdaki kimi dışlayıcı pratikleri açacak belli kapasiteleri geliştirmek için fırsatlar tanınmasıyla sosyal sermayenin oluşturulabileceğini önermektedir.

Verilerimizi incelediğimizde, vakıflar tarafından oluşturulanın, aslında bir hayırseverlik paradigması altında sosyal sermaye olduğunu görüyoruz. İşgücü pazarı ya da eğitim sistemi gibi kamusal alanlara katılım için bir açılım sağlayacak bağlar kurmak açısından bakıldığında, bazı vakıflar mali zorluklara karşın bunu başarabilmektedir. Ancak, kurumsal değişim sağlamak üzere üçüncü sektörü birbirine bağlayacak bağlar açısından, vakıflar oldukça zayıf kalmaktadır. Vakıfların çoğu kamusal politika reformu başlatmakta oldukça etkisizdir. Fakat kapasite, kaynak ve kendi kaderini belirleme hakkını dahi çok zayıf anlayışa ve coğrafi olarak sınırlı sorun anlayışına karşın, vakıflar somut yarar ve hizmet sağlamakta olağanüstü işler başarıyor gibi gözükmektedir. (Örneklemedeki vakıfların sağladığı çalışma ve hizmetler için bak Ek 2)

Somut yardımlar dağıtılması hakkındaki ilginç örnekler aşağıda verilmiştir:

Güney Anadolu’daki bir vakıf yöneticisi çalışmalarından bahsediyor:

44 kişiden oluşan bir genç grubumuz var. Küçük bir kan bankası diyoruz biz ona. Aslında çok daha fazla geliştirilebilir. 1-2 hastaneye bıraktık vakfın adını. Şu kanlardan ihtiyacı olanlar bizi arasın diye. O kana ihtiyacı olanlar arıyorlar.

Karadeniz’de bir vakfın yöneticisi içinde isimler, adresler ve yiyecek listeleri bulunan bir defteri bize gösteriyor:

Biz erzak yardımını ev halkının durumuna göre yapıyoruz. Evine giderek yani ezbere değil. Bize müracaat edilir, evine gidilir, evdeki eşyalarına, yaşam tarzlarına göre ailenin erzak ihtiyacını hesaplarız. Nüfusa verdiğimiz gramlar da belli. Diyelim ki şu bir nüfuslu olan kişiye altı çeşit veriyoruz. Makarna, bulgur, şeker, çay veriyoruz. Eğer 5 kişilik bir aile ise miktar değişir tabii. Biz paketleri önceden hazırlarız. Fakirlere her gelişlerinde bir tarih kağıdı veriyoruz. Şu tarihte buraya gelin diye. Onlar gelince kimliklerini kontrol ederiz, yazarız ve paketlerini veririz. Otuz saniyede iş biter. Periyodik olarak yılda altı defa erzak yardımı yapıyoruz. Ramazan gelince daha fazla veriyoruz. Mesela, zeytin veriyoruz, reçel, tavuk veriyoruz. Ramazan’da dağıttığımız miktar iki üç katına kadar çıkar.

Orta Anadolu’da amacı genç insanları evlendirmek olan bir vakıf:

Bekarın tehlikesi sadece benim dinimin ve benim ülkemin insanlarına değil başka ülkenin ve dinin insanlarına da zarar verebiliyor...Evlenmek isteyen çiftlerin başvurularını alıyoruz. Başvurucu müracaatlarını araştırıyoruz. Dul evlendirmedik hiç. Evliliğin uygun olduğuna karar verdiğimizde onlara 30 kalem mal veriyoruz, divan halı yatak odası perde giyim kuşam neyse. Sonra düğünlerini de yapıyoruz... Bunların hepsini bağışlarla yapıyoruz. Ayrıca, kadınlara evlilik öncesi eğitim de veriyoruz. Kadınları kocalarına sadık birer eş ve iyi birer anne olmaları için eğitiyoruz.

Güney Doğuda “kendi kaderini belirleme ve kritik düşünme” geliştirmeyi hedefleyen nadir bir vakıf örneği:

Fakir semtlerde ilkokul çocukları için kurslar açtık. Okuldan sonra geliyorlar. Soru sormayı öğreten, alternatif ve kritik düşünmeyi sağlayan bir müfredat vermeye çalışıyoruz. Gönüllü üniversite öğrencileri ile birlikte düzenledik bu müfredatı.

Yine aynı vakfın yoksul mahallelerdeki kadınları hedefleyen başka çalışmaları da var:

Halk Eğitim Merkezinin de desteği ile dokuma kursları açtık. Kadınlar için dikiş makineleri aldık. Evlerinde dikiş dikiyorlar ve aracı olmadan bunları satıp para kazanıyorlar. Başka bir gurup kadın okulları gezip kendi yaptıkları kekleri kurabiyeleri satıyorlar. Başka bir gurup kadın için fıstık işleme ve halı dokuma tezgahları açtık. Bu yerel faaliyetleri desteklemek için bazı Avrupa Birliği fonlarına başvurduk.

III. TARTIŞMA VE ÇIKARIMLAR

Elde edilen sonuçlara bakıldığında bunların acil somut sorunları iyileştirmek üzere yiyecek, giyecek ya da eğitim imkanları gibi somut yardım ve hizmetler dağıtmaya yoğunlaştığı oldukça açıktır. Bu kuruluşların kritik bir işlevi, varlık sahipleri ile yoksullar arasındaki uçurumu kapamak, toplumun daha zengin kesimlerinin yoksul kimselerle ilişkiye geçip yardım etmesine imkan tanımak ve yoksulluğun en kötü etkilerinin bazılarını azaltmak olmaktadır. Bireysel haklar ya da kendi kaderini belirleyebilmek gibi somut olmayan hedefler daha az temsil edilmektedir. Bu vakıfların çalışmalarını iyi bilinen fon sağlayıcı organizasyonlar tarafından tanımlandığı şekliyle “filantropik” olarak değerlendirmek ise zordur.

Ancak, “sosyal adalet” gibi “filantropi” kavramı da kültürel, sosyal ve siyasi bağlamından çıkarıldığında boşlukta asılı kaldığını belirtmek gerekir. Filantropi kavramını bütünselleştirici bir açı koymakta ve vakıfların son derece çeşitli çalışmaları için sınırlayıcı ve sınırlı

kalmaktadır. Vakıflar tarafından sağlanan iyilik ve hizmetlerin anlam ve değeri (ve algısı) farklı sosyal bağlamlarda ayrı sosyal anlamlar taşıyacaktır. İhtiyaç kavramının nasıl anlaşıldığı ve ifade edildiği de burada önemli bir unsurdur.

Vakıfların yapı, ilişki ve hizmetlerinde gözlemlenen tüm belirsizlikler, devlet ve sivil toplum arasındaki garip ilişki, İslam yardım geleneği, vatandaş katılımındaki sorgulanabilir pratikler ve hukuki çevre bir bütün olarak özel bir hayırseverlik kültürüne neden olmaktadır. Bu kesinlikle Türkiye bağlamında filantropinin olmadığına işaret etmez, sadece farklı bir filantropi tipini gösterir. Bu kesinlikle hayırseverlikten fazla bir şeydir; hayırseverlikten çok daha hırslıdır. Ancak, bu sosyal adalet filantropisi de değildir. Ortaya çıkan farklı ve özgün filantropiyi “topluluk/mahalli filantropisi” olarak tanımlamak yanlış olmayabilir. Büyük ölçüde geleneksel yapı ve modern biçimleri karıştırarak yeni bir model oluşturmak çabasıdır.

Shaw (2002)’a göre, yardım ve sosyal adalet filantropisi arasındaki fark, “hizmetlere karşı savunuculuk” şeklinde ifade bulur. Savunuculuk, sosyal adalete olan katkısı çok daha iddialı olan vatandaşlık hakları, adalet ve yaşam kalitesi gibi konulara yoğunlaşır. Diğer yandan hizmetler, yardım dağıtmak, sınırlı eğitim ve iş imkanları sağlamak ya da hastaneler ve müzeler inşa etmek gibi işlere yoğunlaşır. Hizmetler, özel bir takım “adaletsizlik” durumlarına ya da dışlamalarına çözüm odaklıdır. Vakıflarla yaptığımız görüşmelerin gösterdiği ise savunuculuk ve hizmetin karışımından, hizmetin daha fazla pay aldığıdır.

“Mahalli filantropisi” sırf acıları dindirme ya da istekleri sonlandırma arzusundan doğmamaktadır. Mahalli filantropisinin temelini oluşturan dinamikler kişisel olarak niteleyebileceğimiz dini yaptırım, ya da kendini kurtarma isteği, politik güç ve sosyal konum mücadelesi,

parasal kazanç umudu ve sosyal kontrol kurma arzusu olarak sayılabilir. Mahalli filantropisi hiç bir zaman politik, sosyal ve ekonomik bağlamından çıkarılıp, ayrılamaz. İdealler ve hayırseverlik hareketleri ve yoksulluğun koşul ve tanımları arasındaki ilişki ince ve karmaşıktır.

Sonuç olarak, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu kuruluşların büyümesinin sürmesi ve etkin işleyişi, programlarının ve fonlamalarının olduğu kadar yönetim yapılarının da evrilmesini gerektirmektedir. Bu kurumların yönetiliş şekli, yardım alanlar, sivil toplumun diğer üyeleri ve devletle olan ilişkilerini belirlediğinden, hem siyasi hem de idari bir iştir. Yukarıda ana hatları çizildiği üzere, vakıflarla devlet arasındaki ilişki karşılıklı bir güç dengesini koruma sürecidir. Vakıflar güçlü bir sivil toplum inşasında yaşamsal önemdedir. Ancak, yönetim yapıları şeffaf ve hesapverebilir işleyişlerine izin verecek kadar güçlü olmadığı sürece bu rolü oynamaları zorlaşacaktır. Zayıf örgütsel ve mali yapılar sadece vakıfların kaynak yaratma ve bunları etkin kullanma yeteneklerini engellemekte, ayrıca devletin de müdahil olarak vakıfların kapsam ve bağımsızlığını azaltmasını getirmektedir.

Sosyal adalet, adaletsizlik ve filantropinin ne demek olduğu konusunda bir uzlaşma olmayabilir. Ancak, bu dinamik ve çok çeşitli kuruluşları ve topluluklar tarafından algılandığı adaletsizlik durumlarını anlamak için önemlidir. Bu anlama sürecinde, bir adil düzen hiç bir şekilde yaratılmayabilir, ama bu süreç içinde topluluklar (yerel, mahalli vs) sorunları daha da görünür olacaktır. Filantropinin alternatif biçimlerini kabul etme istemi, kalkınmayı soyut bir toplumsal değişim projesi olarak değil ama daha yerel, somut ve cemaat temelli bir süreç olarak görebilmemizi de sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- An-Na'im, A. A. and Halim, A. M. (2004). *İslam Toplularında Sosyal Adalet için Filantropi: Kavramsal bir Çalışma*.
- Aydın, D. (2005) *Cumhuriyet döneminin vakıf stratejisi ve uygulamaları. TÜSEV için hazırlanan rapor, İstanbul*.
- Bayat, A. (2002). "Activism and social development in the Middle East" *International Journal of Middle East Studies*, 34:1-28.
- Carson, E. D. (2003) "Reflections on Foundations and Social Justice" *Keynote Address. The Synergos Institute, Global Senior Fellows Meeting, Mexico, May*.
- Dreier, P. (2002). *Social Justice Philanthropy: Can We Get More Bang for the Buck? Social Policy, Fall, pp27-33*
- Goodin, R. E. (2003). "Democratic accountability: The third sector and all". *The House Center for Non-Profit Organizations. The John F. Kennedy School of Government. Working Paper No. 19*
- Grantmakers Without Borders (2005). *Global Social Change Philanthropy*. [internet] <http://www.internationaldonors.org/gscp/index.htm>, January 14, 2005.
- Harris, C. (2001).
- McBride, W. (1983). "Government and Social Justice". *Journal of Social Philosophy*. 4: 539-49
- Miller, D. (2000). *On three types of Justice*, in R. C. Solomon & M. C. Murphy (eds.). *What is Justice: Classic and Contemporary Readings*. New York: Oxford University Press.
- Sen, A. K. (2003). *Capabilities*. *World Bank Online Publications*. [internet] URL:<http://www1.worldbank.org/devoutreach/summer99/article.asp?id=3>
- Sen, A. K. (1999). *Development as Freedom*. New York: Oxford University Press
- Shaw, A. (2002). *Social Justice Philanthropy: An Overview*. [online] by The Synergos Institute
- Simon, T. W. (1994). *Democracy and Social Injustice: Law, Politics and Philosophy*. New York: Rowman & Littlefield
- Walzer, M. (1989). "A Critique of Philosophical Conversation". *Philosophical Forum*. 21:1, 182-196
- Woolley, A. D. (1973). "Injustice". *Studies in Ethics*. 7: 109-10

Ek 1. Derinlemesine Görüşme Soruları: Genel Bir İzlek

KURUCULAR-YÖNETİCİLER

1. Vakıf kamusal mı, özel mi?
2. Vakfın kurucuları kimlerdir? Kurucular listesi
3. Kurucuların meslekleri nedir? Şimdi ne yapmaktadırlar?
4. Demografik özellikler (kadın/erkek, eğitim, dini azınlık vakıfları için din)
5. Vakfınızın idarecileri kimlerdir?
6. Vakıf için idareciler haricinde kaç kişi çalışmaktadır? Ne iş yaparlar?
7. Maaş alıyorlar mı? Vakfınızdan kaç kişi maaş almaktadır? Gönüllüler var mı?

AMAÇLAR

8. Vakfınızın amaçları nelerdir? Senedinizde belirtilen amaçlar nelerdir?
9. Senedinizde belirtilen amaçları gerçekleştirmekte zorluklarla karşılaşıyor musunuz? Nasıl zorluklar bunlar? Amaçlarınızı ne ölçüde gerçekleştirebiliyorsunuz?
10. Sizin gibi vakıfların genelde amaçları ne olmalıdır?
11. Senedinizde değişiklik yapabilir misiniz?
12. Vakfınız senedinizi hiç değiştirdi mi? Kaç defa?
13. Neden?
14. Senedi değiştirmekteki zorluklar nelerdir?
15. Senette belirtilenlerden senedi değiştirmeden ne kadar ayrılabilirsiniz?
16. Senet nasıl sonlandırılabilir?
17. Senet sona erdiğinde vakıf mülkleri kime kalır?
18. Vakfınızdan kim yararlanıyor? Vakfınızın hizmetlerini kim kullanıyor?
19. Ne gibi hizmetler sağlıyorsunuz? Hangi alanlarda hizmet sağlıyorsunuz?

GELİR – MÜLKLER

20. Amaçlarınızla tutarlı mülklerin nelerdir?
21. Vakfınızın sermaye birikimine hangi şirket sahiptir?
22. Vakfın başlangıçtaki sermaye miktarı ne kadardı?
23. Vakfın sermaye birikimine herhangi bir ek oldu mu? Kim yaptı?
24. Sermaye büyümesinde ilkeler nelerdir? Siz ne yapıyorsunuz?
25. Bağış alıyor musunuz? Nasıl bağışlar bunlar? Önemli bir bağış miktarı var mı, büyük miktarlarda? Yoksa bunlar küçük miktarlar mı?
26. Vakfınız hayatta kalması için ne gereklidir? Bunu nasıl başaracaksınız? Sadece bağışlarla hayatta kalabilir misiniz?
27. Vakıf mülkleri nasıl kullanılmaktadır?
28. Sermayeniz nerededir? Hangi kamu bankasındadır?
29. Vakfınızın hizmetleri satılabilir mi?
30. Vakfınızın yapısı içerisinde herhangi bir şirket var mı?

31. Vakfınızın gelirleri nereden gelmektedir?
32. Vakfınız emlaklarını nasıl kullanmaktadır?
33. Kira geliriniz var mı?
34. Kira gelirlerinizi arttırabiliyor musunuz? En son ne zaman arttı?
35. Emlaklarınızı kiralamıyorsanız, nasıl kullanıyorsunuz?
36. Faiz geliriniz var mı?
37. Vakfınızda üyelik sistemi var mı? Üyelik aidatı ne kadar? Gelirlerinizin ne kadar bir kısmı üyelik aidatlarından gelmekte?
38. Vakfınız gelirlerinde nasıl bir değişim oldu? (artış, düşüş?)
39. Şubeler açabilir misiniz? Bunun için ne gerekir?

HARCAMALAR – HİZMETLER

40. Vakfınızın giderleri nelerdir?
41. Hizmetleriniz için ne kadar harcamaktasınız?
42. Sağladığınız hizmet ve imkanlar dışındaki harcamalarınızı neler oluşturmaktadır?
43. Kiralar?
44. Maaş?
45. Hizmet ve imkanlarınızı kullanmak isteyen bir kişi sizinle nasıl irtibata geçer?
46. Yararlananlarla ilişkileriniz nasıldır?
47. Yararlananların vakıf idaresinde ve karar verme mekanizmalarında sözü geçer mi? Vakıf üzerinde kimi kontrolleri olabilir mi?
48. Yararlananların gözündeki sağlamlık ve güvenilirliğinizi arttıran bir mekanizma var mı? Şeffaflık gibi örneğin?

TOPLUMSAL İLİŞKİLER

49. Kendinize toplumda nasıl bir misyon ya da rol biçiyorsunuz?
50. Topluma nasıl bir katkı yaptığınızı düşünüyorsunuz?
51. Vakfınızın görünürlüğünü arttırmak için ne yapıyorsunuz?
52. Size göre, sokaktaki adam sizi nasıl görüyor?
53. Sizi nasıl görmesini isterdiniz*?
54. Diğer vakıflar, ticaret odaları ve STK'larla ilişkileriniz nasıl? Herhangi bir sorunla karşılaşılıyor musunuz?
55. Vakfınızın ne çeşit uluslararası bağlantı ve temasları var?

DEVLET İLİŞKİLERİ

56. Hangi resmi makamlarla bağlantıdasınız? Devletle ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz?
57. Vakıf yapısını değiştirecek olsanız, ne yapardınız?
58. Devletten talebiniz ne olurdu?
59. Vergi konusu hakkında ne düşünüyorsunuz?
60. Vergiden muaf olmak için başvurduğunuz mu?
61. Vakfınızın ödediği verginin gelirlerine oranı ne kadardır?
62. Bağış yapanların vergi muafiyeti var mı?

Ek 2. Görüşülen Vakıflar Hakkında Bilgi

	HİZMETLER	GELİRLER	MÜLK	ŞİRKET SAHİPLİĞİ	ÜYELİK	HARCAMALAR/GİDERLER
Vakıf 1	Av eğitimi, seminerler, broşür yayımı (eğitim), av sertifikası hayvan besiciliği	Yok	Yok	Yok	Var	CY
Vakıf 2	Oyunlar, konserler, problem çözümü, siyasi konumlanma, burslar, kitaplar, kafeterya, kütüphane	Bağışlar, üyelik aidatları	30 dönüm arazi, vakıf binası	Yok	Var	Burslar, maaşlar, kütüphane harcamaları, binaların bakımı
Vakıf 3	Cemaat içi işbirliği, kilisenin ihtiyaçları	Bağışlar	Kilise	Yok	Var	Kilisenin bakım harcamaları
Vakıf 4	Kadınların güçlendirilmesi, kendi kaderini belirleme hedefi, değişik alanlarda eğitim (dikiş, nakış, batik, kuaför, pedikür...), kendine güven, iş sağlama, seminerler, turlar, toplantılar, yarım zamanlı iş sağlayarak ihtiyacı olanlara para verilmesi, iş sağlanması, çalışma fırsatları	Bağışlar, yurtdışı fonlar, kermesler	Çay bahçesi	Çay bahçesi	Yok	Vakıf kira bedeli, maaşlar
Vakıf 5	A&G sağlanması, yatırımın artırılması	Bağışlar, şirket gelirleri	Vakıf binası	Korporatif Şirket	Var	Teknoloji parkı inşaat masrafları
Vakıf 6	Vakfın ihtiyaçları, burslar	Vakıf malvarlığı	Yok	Yok	Yok	Aile üyelerine kar payı dağıtıyor
Vakıf 7	Din eğitimi, yoksullara, korunmasız çocuklara sosyal hizmet, burslar, mali yardım, sınırlı yiyecek yardımı	Bağışlar, zekat, kira geliri	Dükkanlar, vakıf binası, emlak	Yok	Var	Burslar
Vakıf 8	Yayımlar, Güney kültürünü tanıtan çeşitli kültürel çalışmalar, üniversite bursları	Bağışlar, üyelik aidatları	Yok	Yok	Var	Burslar, kira, maaş
Vakıf 9	Gençlerin korunması, ahlak ve din eğitimi, vicdani değerlerin güçlendirilmesi, üniversite bursları, yoksullara parasal yardım, yiyecek yardımı, kan bankası, öğrencilerin kiralalarının ödemesi	Bağışlar (nakit ve aynı), zekat	Yok	Yok	Var	Burs, kira, vergi, gıda yardımı bedeli

	HİZMETLER	GELİRLER	MÜLK	ŞİRKET SAHİPLİĞİ	ÜYELİK	HARCAMALAR/GİDERLER
Vakıf 10	Şehir’de bir cemiyet hayatı yaratmak, dayanışma, koro, folklor grupları, sanat kursları, halk için bir buluşma yeri yaratmak	Bağışlar, üyelik aidatları, resim dans ve müzik derslerinin kayıt ücretleri	Vakıf binası	Yok	Var	Performans masrafları, bina bakımı, hoca maaşları
Vakıf 11	Eğitim, sağlık, güçlendirme hizmetleri, A&G, burslar, sermaye yardımı, fonlama	Malvarlığı, (1 milyar dolar), hisseler		Holding	Yok	Hastane, üniversite, başka okullar vs...
Vakıf 12	Kadınların eğitimi, seminerler, araştırma ve yayınlar, aile eğitimi, nikah töreni ihtiyaçları, ev kiralaması, düğün organizasyonu, başlık sağlama, kocaya iş sağlama, para vs...	Bağışlar (nakdi ve aynı), üyelik aidatları, emlak	Dükkanlar, emlak	Yok	Var	Maaşlar, vergi, hizmet harcamaları
Vakıf 13	Sınırlı burs, yoksullara para yardımı	Vakıf malvarlığı	Benzin istasyonu	Yok	Yok	Burslar, yılda bir defa dini törenler
Vakıf 14	Cami ve hamam ihtiyaçları, burs (sınırlı)	Emlak, alışveriş merkezi	Alışveriş merkezi, dükkanlar	Yok	Yok	Cami ve çeşmenin bakımı, alışveriş merkezinin bakımı
Vakıf 15	Eğitim, doğal ve ruhsal gelişim için seminerler, reiki, bioenerji tedavisi	Bağışlar, sağlık hizmetlerinden gelen gelirler	Vakıf binası, klinik	Sağlık ve güzellik kliniği	Yok	Maaşlar, yayınlar, broşürler
Vakıf 16	Kilisenin ihtiyaçları	Bağışlar	Kilise	Yok	Var	Kilisenin bakımı
Vakıf 17	Oyunlar, konserler, çeşitli kültürel aktiviteler, eğitim, üniversite öğrencilerine eğitim, burs idaresi, şehirdeki çeşitli kültürel aktivitelere mali kaynak, yatakhane binası	CY	CY	CY	CY	CY
Vakıf 18	Dini eğitim, caminin fiziki ihtiyaçları, burslar, yoksullara parasal yardım	Bağışlar, zekat, işyeri gelirleri	Vakıf binası	Cami tuvaletleri	Yok	Burslar, yoksullara dağıtılan yiyecek, giyim ve tıbbi malzemenin parası
Vakıf 20	Savunuculuk, sağlık hizmeti, işbirliği ve güçlendirme, seminerler, toplantılar, yayınlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde temsil(hukuk öğrencileri için burslar), işkence mağdurları için rehabilitasyon (masrafların ödenmesi, doktorların bulunması)	Bağışlar, üyelik aidatları	Vakıf binası	Yok	Var	Seminer ve derslerin masrafları, vergi, vakıf çalışanlarının maaşları
Vakıf 21	Tıbbi eğitim, böbrek sağlığı konusunda eğitim sağlanması, korunmasız çocuklarla ilgili sosyal hizmetler, hastaneler, tıbbi altyapı, Türkiye çapında diyaliz hastaneleri	Bağışlar (ulusal ve uluslararası), üyelik aidatları, hisseler	Emlak	Yok	Var	Hastaneler, klinikler, seminerler, yayınlar, kitaplar, maaşlar.
Vakıf 22	Din eğitimi, Kuran kursları, çeşitli camilere turlar, burslar, öğrencilere hediyeler (giyim, kitaplar, saatler, parasal yardım)	Bağışlar, zekat, üyelik aidatları	Yok	Yok	Var	“Din görevlileri” için parasal destek
Vakıf 23	Dini müfredatın değiştirilmesi, İmam Hatip mezunlarının haklarının savunulması, din ve ahlaki değerlerin kuvvetlendirilmesi	Bağışlar, üyelik aidatları	Vakıf binası	Yok	Var	Vakıf çalışanlarının maaşları
Vakıf 24	İnsani yardım (yiyecek, giyim, ilaç), okulların ihtiyaçları, Irak için mali yardım	Bağışlar, işyeri gelirleri, üyelik aidatları	Vakıf binası	Korportatif şirket	Var	Maaşlar, vakıf binasının bakımı, vergi
Vakıf 25	Sınırlı burs, parasal yardım, vakfın ihtiyaçları	Malvarlığı	İlkokul	Yok	Yok	Okulun bakımı, burslar